

14
ק"מ

עלויה בלתי-לגאלית 8.3

ימיה של הגירת יהודים לתת-ארץ ישראל בנגוד לתקנות ולחוקים הם כימי המנדט הבריטי.¹ בשפת שלטי הארץ דאז היתה זו immigration illegal. ובעברית: "עלויה בלתי-לגאלית", שעטנו של המילה העברית להגדרת הגירה של יהודי לארץ-ישראל – עלויה, ועברות פונטי של שם החואר האנגלי illegal. שעטנו זה בא לגשר על הנגוד הפונמי שבין עלויה בלתי חוקית, שמקודדת ראות יהודית וציונית תן תרתי דסתר, שהרי מקודדות ראות אלה העלויה היא זכות טבעית של כל יהודי, ועל כן מעצם טבעה היא אינה יכולה להיות בלתי חוקית. שם החואר הלועזי מדמה שאי-החוקיות היא בעיני השלטון הזר. מדי פעם מופיע גם שם החואר "בלתי חוקית", אך ככלל נפוץ בכתיבה דאז הצירוף "עלויה בלתי-לגאלית" והוא זה שהשתרש בהיסטוריוגרפיה הכתובה עברית. על כן הוא משמש אותנו כאן, על-פי הכלל של כבוד המינוח הנהוג בידי נשוא המחקר ובשפת הכתיבה של החיבור.²

עד ראשית שנות השלושים התנהלה העלויה הבלתי-לגאלית ללא ארגון מבורה, אלא היתה פרי יזמה וביצוע של יחידים והיא התנהלה בשלוש דרכים:

- א. גניבת המבול היבשתי;
- ב. כניסה לארץ כחייד והישארות בה לאחר פקיעת תקוף האשדה;
- ג. איזוסים ונישואים פיקטיביים של נשים לתושבי הארץ או לעולים.

1 שני החיבורים המקיפים ביותר על העלויה הבלתי-לגאלית לנגוה בין מלחמת העולם השני: י. אבר, "החטירות הציוניות והעלויה הבלתי-לגאלית לארץ-ישראל מראשית המנש הבריטי ועד פרוץ מלחמת העולם השני"; ד"ר שפירא, לעלות בכל הדרכים. חיבור יסוד בנושא העפלה בשנות השלושים הוא ספרו של א' אבר, "מ'ולוס" עד "טאוורוס". החיון בפרק זה נסמך בעיקר על א' חלמיש, במרוץ כפול נגד חומן.

2 דבקות יתר בהתגום המילה immigration "עלויה בלתי חוקית של ערבים", פרק י', מסקה 38. הרשמי לעברית של ד"ר פיל כתוב "עלויה בלתי חוקית של ערבים", פרק י', מסקה 38.

התחושה לממדיה אפשר למצוא בהערכת הממשלה, שבין 1924 ל-1931 חתייטבו בארץ-ישראל באופן בלתי-לגאלי כ-27,000 יהודים (כ-15 אחוז מכלל האוכלוסייה היהודית דאז)³. וב-1932 נשארו בארץ באורח בלתי-לגאלי כ-3,000 יהודים שנכנסו אליה כחתייטים. על מספרים אלה יש להוסיף נשים שנכנסו לארץ באמצעות אירוסים ונישואים פיקטיביים.

על-פי תקנות ההגדרה המנטורטוריות הראשונות, אשתו או ארוסתו של תושב ארץ-ישראל (או של עולה) נהנתה מזכות עלייה אוטומטית. עד מזהה גילו שלטונות המנדט, כי לפחות 75 אחוז מן הנשים שעלו כאורוסות לא הגיעו אל מתחת לחופה עם הארוס שבזכותו נכנסו לארץ, אלא ניצלו את האירוסים רק כדי להיכנס לארץ. אי לכך, בטלה הממשלה בסוף שנות העשרים את יסוד האוטומטיית שבמתן רשיונות עלייה מסוג D ("תלויים" או קרובי משפחה) לאורוסות.

משנחתם נתיב העלייה באמצעות אירוסים פנו נשים צעירות לנישואים פיקטיביים (עם תושב הארץ או עם גבר בעל רשיון עלייה). הנישואים הפיקטיביים דווחו בשנות השלושים בכל שכבות הצבור היהודי בארדפה. הנוכרה שגם הורים דתיים שלחו את בנותיהם לארץ-ישראל בדרך זו, יש בה כדי ללמד על עצמת המצוקה באירדפה וחוסר הסיכוי של נשים צעירות להיחלץ ממונה בדרך אחרת.

נישואים פיקטיביים היו נפוצים במיוחד בקרב חברי תנועות הנוער התלוציות. בחורים ובחורות שזה זמן ממושך במסגרת הכשרה משהפתח לקראת העלייה, וכאשר התקבלו סוף-סוף הסרטיפיקטים המיוחלים היה מספרם של הבהורים המאושרים מפול מזה של הבהורות. מוסדות התנועה נהגו לזווג זיווגים על-פי התור והזווה, כדי להגדיל את מספר העולים, לשמור על המסגרת הקצוצות ולתקן במידת-מה את העיוות.

כשם שהממשלה הבהינה בשנות העשרים שרבים מן האירוסים בתרמית יסודם, כן לא יכולה היתה שלא לחת דעתה בשנות השלושים למחיי הנישואים הפיקטיביים. אחד הצעדים שנקטה לצמצום התופעה (באמצעי שנות השלושים) היה מיצול מכסת הרשיונות לעובדים (קטגוריה C) לשלושה חלקים: שלישי לרווקים, שלישי לרווקות ושלישי לבעלי משפחות. דק "צעל משפחה" היה רשאי להעלות אתו גם את אשתו (ואת ילדיהם הקטינים).

■ **שאלה 4**

מי נפגע מן התקנה החדשה של הממשלה?

3 בגלל מסדה הדולים של התפעה, שהיו עולים לישב את תוצאות מפקד האוכלוסין שנערך בנובמבר 1931, החליטה הממשלה להניק חגינה למהגרים הבלתי-לגאליים שיירשמו ויסדרו את מעמדם, וכך היה אפשר לפקוד אותם ולכלול אותם במניין חשבי הארץ.

ערוצים אלה התקיימו גם בשנות השלושים, ובמקביל להם התנהלה עלייה בלתי-לגאלית מאורגנת, הידועה בשם "העפלה".

□ מתי "העפלה", ומה התבדל בינה לבין הסוגים האחרים של עלייה בלתי-לגאלית?
 התעפלה היא סוג של עלייה בלתי-לגאלית, אך לא כל עלייה בלתי-לגאלית היא בהכרח "העפלה". מוזתר העפלה מן העלייה הבלתי-לגאלית בכל, שמארגונה לא הסתפקו בכניסתם של עוד כל זכר יהודים לארץ-ישראל בניגוד לחוקי השלטונות, אלא ייעדו לה מסורות מדיניות, אם במישור הפנים-ציוני, אם במישור המאבק נגד השלטון הבריטי והיזרחי ואם לשם השגת מסדה מדינית מוצדקת. בהמשך הפרק נידון השאלה: מתי החלה העפלה?

העמדות העקודניות של הממשלה ושל ההנהגה הציונית בכל הנוגע לעלייה הבלתי-לגאלית היו דומות למדי, עד נקודת זמן מסוימת בסוף העשור, שתומד ביתר דיוק לנגאלת הפרק. שני הצדדים ראו בה גורם המשבש את ניהול העלייה על-פי קריטריונים בדורים ומביא לארץ אנשים שלא התאמו – לשיטתם – לבניין הארץ, על חשבון אלה שלמענם ניעדו השירות מלכתחילה. להתנגדותה של ההנהגה הציונית לעלייה הבלתי-לגאלית היו סיבות נוספות, ונעמדו עליהן בהמשך הפרק.

המתחלקת בין הממשלה להנהלת הסוכנות היהודית נסבה בעיקר על האמצעים לבלגית העלייה הבלתי-לגאלית ועל הדרכים לפתרון הבעיות האנושיות שהיא יצרה. הממשלה נקטה אמצעי ענישה והרתעה. הסוכנות היהודית התנגדה חד-משמעית הממשלה נקטה אחרת, תהא אשר תהא חודך שבה נכנסו אליה. ובעיקריות לאיריש יהודים מן הארץ, תהא אשר תהא חודך שבה נכנסו אליה.

8.3.1 עלייה בלתי-לגאלית של יחידים

יהודים החלו להבריח את נבולות ארץ-ישראל בדרך היבשה, בעיקר בצפון ובצפון-מזרח, מיד בתום מלחמת העולם הראשונה ועשו זאת בכל שנות השלטון הבריטי. הייתה זו תופעה רחבת ממדים, אך מעצם טיבה אי אפשר לעמוד על ממדיה המדויקים אלא רק לאמוד אותם. הוא הדיון לגבי מספר האנשים שנכנסו לארץ כתייטים נשארו בה לצמיתות.

□ עיינו לעיל בטבלה 1 פרק 8.1 (עמ' 11). כיצד יוסבר הפער בין נתוני הסוכנות היהודית לנתוני הממשלה לגבי גודל האוכלוסייה היהודית בשנת 1939?

ההבדלים בין נתוני הממשלה לנתוני הסוכנות היהודית על האוכלוסייה היהודית מקורים בעיקר בעלייה הבלתי-לגאלית, אך הם אינם מקיפים את התופעה במלואה.

הריטוריון מהתמודדות עם האמת "הארכיאולוגית", כשם שאין היא פטרת אמת מלבדוק כיצד ומדוע התפתחה האמת "ההיסטורית" (הלוא היא המיתוס בדיון זה).⁷

מה ידוע לכם, מלימודים קודמים או מידע כללי, על ראשונה של ההעפלה ועל מטרתיה?⁸

נחוג להצביע על האמירה "זולס", שהגיעה לחופי הארץ בקיץ 1934, כסוגיית הראשונה של ההעפלה. אכן, "זולס" שהפלתה אורגנה על-ידי "החלוץ", והאמירה "אונדן" שהפלתה אורגנה על-ידי "בית ד' זמן קצר אחר כך, פתחו קרוץ חדש של עלייה בלתי-לאאלית, שהעתיק את גיבנת הגבול מן היבשה אל הם. ואולם, המבטרה בשימוש בעלייה בלתי-לאאלית מאורגנת כאמצעי במאבק פוליטי פנים-ציוני (ופנים-יישובי) שמורה ל"מזרח" ולחוגים דוויזיוניסטיים. אלה ארגנו עוד קודם לכן שייירות של עליים-תיירים, תוך קיעור על הגליטימיות של ההנהגה הנבחרת להגל את העלייה, ובמטרה מפורשת לחתור ותחיה, לשנות את המאזן הפוליטי ביישוב ולהביא לחלופי שלטון בהתחדדות הציונית.

הדברים שהוצגו לעיל חולקים על מוסכמה נוספת הרותחת לגבי ההעפלה (נוסף על מועד התחלה): מראשיתה (ועד סוף שנות השלושים) לא שימשה ההעפלה נשק במאבק נגד השלטון הבריטי, אלא היתה אמצעי במאבק פנים-ציוני רב-חזיתי – האופוזיציה נגד ההנהלה; בין המפלגות לבין עצמן; ובתוך מפא"י פנימה. רק במחצית השנייה של שנות השלושים החלה ההעפלה למלא תפקיד בחזית החיצונית.

8.3.2.1 תיירות-כדומה מאורגנת

בראשית שנות השלושים הגיעו לארץ-ישראל קבוצות מאורגנות של "תיירים" בכונה מפורשת להשתקע בה.

מי עמוד מאחורי תופעה זו, ומה היו מניעיהם?

מארגני הקבוצות של התיירים-המודרנים היו יזמים פרטיים, מפלגות ציוניות, עיתוניים יהודיים וגופים אחרים. חלקם, בעיקר הזיזנים הפרטיים, הונעו על-ידי שקולרי רווח כספי – הם נבו מן הנוסעים מחזרים גבוהים (עד פי שניים מהמדורר הרגיל) ושלשלו ביטויים אלה שאלים מסאמור של אחד העם "נשיה", שם הוא כותב, ש"לא כל אמת ארכיאולוגית היא גם אמת היסטורית", ומוסיף (הפנייה היא אל חכמי אומות העולם): "אף אם הייתם מצליחים להראות בבירור מפור, שמשא האיש לא היה כלל, או שלא כך היה, לא יקרע על ידי זה מאומה מציאותו ההיסטורית של משה האידאל [...]. ולשם שמציאותו של משה זה אינה מטלת בספק אצל, גם מחמת בורה לי ואינה עלולה להשתנות על ידי שום 'מצאיה' ארכיאולוגית". אחד העם, כל כהבי, עמי, שמט-שמו.

7

תישואים הפקטיביים הביאו את תופעת המירשים בקרב האוכלוסייה היהודית בארץ-ישראל לממדים כאלה, שחברי ועדת פיל לא יכלו שלא לתת דעתם עליה, וכך הם כתבו:⁴

תהלת הסוכנות התייחסה בשלילה לנישואים פיקטיביים, לא רק בשל התנגדותה המבססת לעלייה הבלתי-לאאלית בכלל,⁵ והחשיש מפני כניסת "אלמנטים בלתי רצויים", אלא גם בגלל הממדים המוסריים שבהם לקחה התקשרות זו בתחומי הממון (לא אחת נעשו "השידוכים" תמורת בצע כסף) וביחסים שבינו לבניה, והיתה כרוכה בניצול נשים בשני תחומים אלה. להצגים שהפעילו חוגים חרדיים והרבות הראשית הגבירו עוד יותר את התנגדות ההנהלה. גורמים אלה התריעו על הסכנות שהיו טמונות בנישואים אלה, וחמור עוד יותר: לא תמיד הקפידו בני הזוג להתיר את הקשר ביניהם כדת וכדין, והיו עלילים להביא ממזרים לעולם.

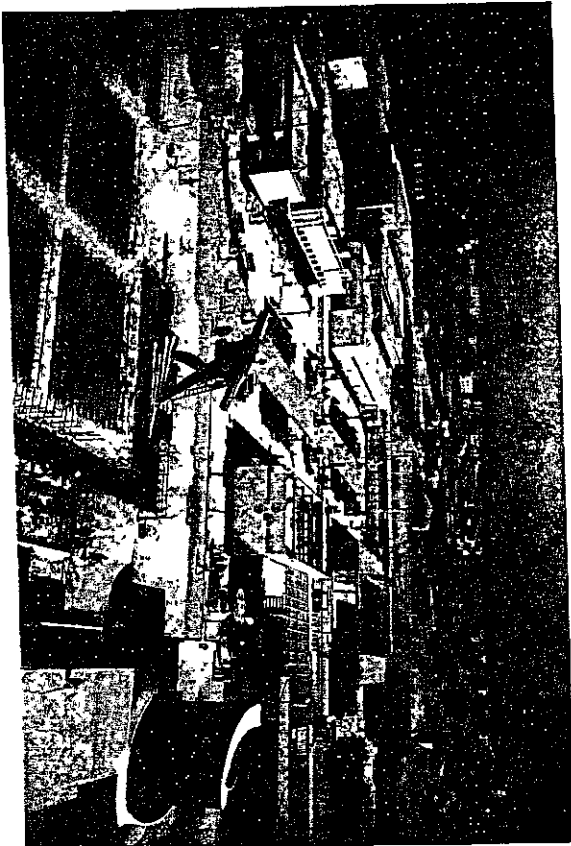
8.3.2 ההעפלה במחצית הראשונה של שנות השלושים

מתה החלה התעפלה? מתי המדינה בתחילת הפרק, זחלה בראשית שנות השלושים. אמנם, ההעפלה, על-פי המדינה בתחילת הפרק, נמשך יהודים לארץ באזרח בלתי-לאלי, תוך עקופת חוקי בתחילת השלטון הבריטי ומסו יהודים לארץ באזרח בלתי-לאלי, תוך עקופת חוקי השלטון הצבאי ובניגוד לרצונה של ההנהגה הציונית דאז,⁶ אך הם לא הונעו על-ידי כוונה פוליטית. היתה זו "עלייה בכל הדרכים", חרף המגבלות מבית ומחוץ, אך לא היתה זו "העפלה" במובן המוצע כאן.

ההעפלה שוכנת במקום של כבוד בפתיחתן המיתוסים היישוביים, וכמקובל לגבי מיתוסים יש לבדוק את היסודות העובדתיים שעליהם הם נבנו. אמנם, אין בכך בדרך כלל כדי לקרער את אחיזתם של המיתוסים בציבור, אך מציאות זו אינה פטרת את

4 ז"ח של, פרק 2, פסקה 37. תרגום ושימור.
5 תוך כתיבה זו להלן, בסעיף 8.3.2.4 (עמ' 101-104).
6 ראו יחדיו 4, סעיף 4.1.3 (כד' א, עמ' 276-277).

במאמר באה לידי ביטוי מתחאתו הכפולה, נגד מדיניות העלייה הבריטית, ונגד מדיניותה של התנועה הציונית והנהלת הסוכנות. הודיש והמסר העיקרי בדבריו היו הקריאה להפרת חוק כחלק מן האקטיביזם הלאומי. החוק שאותו ראוי להפר הוא חוק ההגירה הבריטי. אך בכך הוא קרא היגד גם על תקנות הסוכנות היהודית, שהתאימה את עצמה לחוקי העלייה הבריטיים. הוא הציע לבני הנוער להקל ראש ברשויות הבריטים כדי להיכנס לארץ ולעשות זאת בעזרת השגת הגבולות. הדבר מוצדק לדעתו, שכן זוהי הפרה והתעלמות מחוק לא צדק, לא מוסרי ופזומאלי, למען הוכחות היסטוריות של היהודי. החורים מתבקשים לעודד את לדיהם למשימות אלה, ולהבינן, שזו היא דרכם של הציונות – דרכו של הריוויזיוניזם. הסמל למאבק הצודק הוא הצפצפה: "אילו הייתי צעיר הייתי אולי מתחיל בשיטה חדשה של תעמולה שסמלה היא הצפצפה; כן צפצפה פשוטה מפת, שאין מחירה עולה על גרושים ספורים. וסימנתה של תעמולה זו היתה: הצפצפו על חוקיהם ועל איסוריהם. לבריטניה אברה הזכות לתבוע יהם של כבוד מוסרי כלשהו לתחיקה בארץ ישראל. כל תחיקתה בארץ ישראל היא פגיעה במוסר וביש"ר".

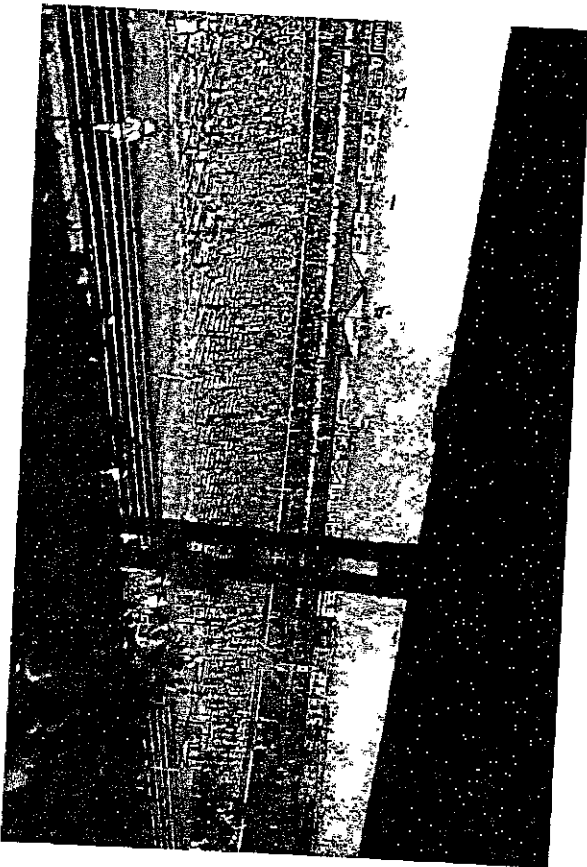
אוקר 16: בשנת 1932 החקיימה בצפון תל-אביב המכביה הדאטונה, וסמון למגושי הספורט שתוכנן לקראתה נבנה המשכן החדש של יריד המזרח בתמונת: מימין (בצמוד 96) – חבלי מנבי הצעיר מבעלים תרילי התעמלות בטקס הפתיחה של המכביה השנייה, 1935. למעלה – מראה כללי של המוחם החדש של יריד המזרח שנתון בשנת 1932 (התמונה צולמה ב-1934).

לכיסם מחצית מדמי הנסיעה. לעומתם, המארגנים המפלתיים הונעו בעיקר על-ידי שיקול פוליטי.

כך, "זמזרח" ארגן קבוצות של חיריים-יעלים במחאה על מה שנחשב בעיניו קיפוח חלקו בעלייה הלאאלית.⁸ ראשי המפלגה הבהירו בצורה גלויה, שכל עוד אין תנועת מייצגת כראוי בוועדות המתקנות את רשויות העלייה, היא נאלצת לפעול בכוחות עצמה.

הריוויזיוניסטים, שגם הם פעלו מתוך תחושת קיפוח בחלוקת רשויות העלייה, הלבישו את העלייה הבלתי-לאאלית במעטה של מאבק נגד השליטות. במאמר שפרסם ראש התנועה, זאב ז'בטינסקי, בתורף 1932 תחת זכורת "על אוטואורזיוניזם", הוא הזרה לנוער לצפצף על החוקים ועל האיסורים של הבריטים ולגנוב את הגבול לארץ-ישראל.⁹

במחקר על ההעפלה הריוויזיוניסטית כותבת הוויטוריונית דליה עופר בהתייחסה למאמרו היל"ל של ז'בטינסקי:¹⁰

אין אנו רנים בשלב זה בישראל אם אנו קופזו המודחי הריוויזיוניסטים. לצורך דיונו תשובה

8 אין אנו רנים בשלב זה בישראל אם אנו קופזו המודחי הריוויזיוניסטים. לצורך דיונו תשובה הנושח קייסיה הויצאוחיה.
9 ז'בטינסקי, "על אוטואורזיוניזם" בתוך: כתבים, כרך יא: בדרך למדינה, ירושלים תשי"ט, עמ' 20-30. המאמר דורס לראשונה בחיפס, 26.2.1932. אוטואורזיוניזם משמעו הפתקנות, ביצור מנישה הכרוד כסיכון מסרים, בתערה, אך עשוי להיות לו גם כוח מופקפק.
10 ד' עופר, "העלייה התעמולתית הריוויזיוניסטית", עמ' 46.

אם היתה מתקבלת השיטה שהציע פרבשטיין היה נקבע התור לעלייה בדרך של "קביעת עובדות בשטח", או "כל הקודם זוכה", ללא כל קריטריון של התאמה ורלא שליטה ומקוח של ההסתדרות הציונית. בגלל מדיניות התגובה של הממשלה (שאותה ניגז בהמשך הסעיף), העלייה הבלתי-לגאלית באה על חשבון עולים אחרים ולא נוסף עליהם!

8.3.2.2 הסילנות הראשונות

ההעפלה הומית זכתה לתיאורים רבים. מנקודת הדיון שלנו, תולדות היישוב, אין לנו עניין בצד הטכני והאופרטיבי של מבצעי ההעפלה – מרחקים והדואיים ככל שהיו – ומבין שלל הסיבות להעפלה נסתפק באלה שהיו פרי ההתפתחויות ביישוב או שהיו להן השלכות עליו.

ההפלות הראשונות אורגנו על-ידי תנועות נוער חלוציות בפולין. האגוניה "ז'לוסי" הורדה את נוסעיה, כ-350 במספר, במשך לילת אחדים בכמה נקודות לאורך חוף הים. הורדת הנוסעים הסתיימה בתל-אביב ב-31.7.1934, ובמהלכה נהרגו שני מעפילים. האגוניה "אוניו" הביאה 117 איש בסוף חודש אוגוסט 1934. מאח מתם חספון בחשאי ו-17 נעצרו על-ידי המשטרה וגורשו מן הארץ. בספטמבר ערכה "ז'לוסי" מסע שני (להלן: "ז'לוסי ב"). היא הצליחה להוריד רק חלק מנוסעיה ונאלצה להחזיק מן הזוף בגלל הים הסוער ובגלל השמירה הבריטית המוגברת. לאחר חודשיים של נסיונות כושלים להתקרב לחופי הארץ חזרה לנמל המוצא ביוון כלעומת שבאה.

ההפלות הראשונות התארגנו מלמטה, מן השטח. הביקוש לעלייה מצד צעירים וצעירות, במיוחד בפולין, היה מעל ומעבר להיצע השינונית. אלפי צעירים המתניו חרשים ושינים לחורם לעלייה, ושליליה התנועות המפלגות מן הארץ חששו שאם היערכו בעלייה "ממשך עלולים הצעירים הללו לעבור לחנויות אחרות, ואולי אף להפנות עורף לפתרון הציוני ולהצטרף לארגונים לא-ציוניים ואף לא-יהודיים (למשל: קומוניסטיים). אנשי השטח, תחילה מן "החלוץ" ואחר-כך מבתי"ר, החליטו לעשות מעשה שיפח תקווה בקרב חברי תנועותיהם וישמרו את כוח-המשכנה של ארגוניהם. כלומר: ההעפלה המית החלה כהתחרות פנים-ציונית על לב הנוער היהודי בפולין וכאחת מן השטח להנהגה הציונית שיש להגביר את העלייה החלוצית מפולין, בימים שבהם יותר ויותר רשיונות נמסרו לאנשים שהשתייכו, במינוח הציוני המקובל אז, ל"מעמד הבינוני" וליהודים מגרמניה.

שלוש ההפלות של קיץ 1934 היו פרלוד (הקדמה) ללא המשך מידי בעיקר בשל סיבות אלה: כישלון המסע השני של "ז'לוסי" שהטיל הוצאות כספיות כבדות על המוסדות הציוניים; ההתנגדות של ההנהגה הציונית להעפלה; והעדר עליה של ממש לניהול עלייה בלתי-לגאלית הפגמתית בימים שבהם זרם העלייה הלך וגבר. ההעפלה שבה להעסיק את התנועה הציונית ואת התגותה רק כעבור שלוש שנים.

"אצטופו" של ז'בוטינסקי ב-1932 מנעו גם להסתדרות הציונית על שיטת חלוקת רשיונות העלייה המקובלת עליה. החלוקה המוסכמת של רשיונות העלייה היתה על פי ה"ציוג בקונגרסים הציוניים. כלומר כל תנועה קיבלה מספר רשיונות על פי כוחה היחסי בקונגרס. הדבר נעשה באמצעות המשרדים האצטופו-אלים. דבר זה חפך את העלייה לאחד ממוקדי המאבק בתוך התנועה, שכן מי שיכול להעניק יותר רשיונות חלש על מוקד כוח חשוב. אי לכך היתה התחרות על חלוקת רשיונות העלייה לאחת מזירות ההתנגשות המתמרות בין תנועת הפועלים לדו-יציוניים. ▲

העלייה התיירותית (המוכנה גם: התיירות המדומת) קיבלה ממדים של ממש בשנת 1932. לקראת המכבייה הראשונה הורד המזרח שהתקיימו בתל-אביב באביב. הנפיקה הממשלה דרכונים קולקטיביים וזיוות מחלות לתיירים שביקשו לבקר בארץ לרגל האירועים החגיגיים. הממשלה גילתה נדיבות רבה בהנפקת האשרות, אף-על-פי שהיה לה מידע על כוונתם של תיירים רבים להישאר בארץ מעבר לתקופת האשרה. גם ביישוב לא היה זה סתר, שהחלק נכבד מן הבאים למכבייה וליריד המזרח "אינו עומד מסיע שעשועים סתם, אלא פנוי מועדות להתקשרות תכליתית בדרך זו או אחרת עם הארץ".¹⁰ ואכן, כמתוצית מכלל 5,000 יהודים שנכנסו לארץ לרגל המכבייה נותרו בה לצמיתות רוב הנישואים היו חברי "החלוץ", וכן נשארו בארץ קבוצות קטנות של חברי בתי"ר, הפועל המזרחי, פועלי ציון שמאל, בעלי חו מועט ובעלי מלאכה.

חוגי הפועלים עשו שימוש מסיבי בערוץ התיירות שזימנה להם המכבייה. אף כי הם לא פעלו מתוך מחאה או התרסה נגד ההנהגה הציונית, מעשיהם לא היו משוללים ממד פוליטי, שהרי הם תרמו לחיזוקו של המחנה הפועלי בארץ. עובדה זו, והתקבנות מועד הבחירות לקונגרס הציוני הי"ח המריעו את הפעילות של המזרחי ושל הרודוניציסטים בארגון תיירות מדומת, במטרה לחזק את כוחו של הימין בארץ ובגולה לקראת המערכה המכרעת לכיבוש ההנהגה בהסתדרות הציונית.

האיש הפועל ביותר בארגון תיירות מדומת בתקופה זו היה השל פרבשטיין, איש המזרחי.¹¹ הוא ביקש להביא מאות מאנשי תנועתו לארץ תוך עקופת הסמכויות של ההגלת הסוכנות (שבה היה חבר). פרבשטיין החכוו, שלאחר שייקלטו בעבודה תינת להם ההנהלה סרטיפיקטים ותושטי להם סיוע זהה לזה שמקבלים עולים מקטגוריה C.

□ מתם החסדונות, שלא לומר – הסכנות (מנקודת ראות ציונית), בשיטה זו?

10 י' לופבן, "הגמל המעופף" הועל הצעיר, 18.3.1932.
 11 בקיץ 1932 השיג פרבשטיין מן הממשלה הפולנית 2,000 דרכוני תיירים בחשימת מפורים חריגה ומכר אותם ל"אנשי שלומי". הממשלה הפולנית לא זו בלבד שידעה שכונת התיירים להשתקף בארץ-ישראל, אלא עודדה זו עצמה היתה המניע לנדיבותם – להספת מאזרחי החלוצים.

מה גרם לשינוי?

כשם שהחלה לקטו יד קשה נגד המהגרים היהודים הבלתי-לגאלים כדי לצאת את הטרבוס, כך הפסיקה הממשלה את ה"צד" כדי למנוע קריע בנה לבין היהודים. "הצד" והגורש גרמו מותח והתרגשות ביישוב, התנגשויות בין יהודים למשטרה והעזרת ההתסים בין הממשלה ליישוב ולהנהגתו. העם התפרץ בשבת, 13 בדצמבר 1933, כשאסיפת מתאה שכינסו הרוויזיוניסטים בתל-אביב נגד מדיניות הזד הקשה התפתחה להפגנה רבת משתתפים שהשתתמה בהתנגשות אלימה עם המשטרה. לממשלה לא היה עניין שמטכת יתסים זו תהפוך לתופעה של קבע. "הקואופרציה" (שיתוף הפעולה) היתה נר גם לרגליה.

האמצעי העיקרי, והמכאיב ביותר, שהפעילה הממשלה נגד העלייה הבלתי-לגאלית היה ניכוי מספרם של העולים הבלתי-לגאלים ממסכות העלייה הנוכחית (קטגוריה C). מאמצע 1935 מספר הרשימות המנוכס היה גבוה בהרבה מהמספר הידוע של הבלתי-לגאלית, והממשלה המשיכה לנכות רשימות במספרים גבוהים בגלל העלייה שנושאר בארץ באופן בלתי-לגאלי, וירידה זו נמשכה גם ב-1937. כלומר, בשנים אלה העלייה הבלתי-לגאלית לא תרמה להגדלת היישוב, ויתכן אף שהתפך הוא הנוכח.

□ כיצד תוסבר הירידה במספר התיירים שנושאר בארץ בניגוד לחוק?

לא צעדי הענישה וההתנהגות של הממשלה שמו קץ לתופעה. כשם שאת התנופה ההתחלתית קיבלה העלייה התיירותית מן הגאות הכלכלית נמך שהממדים הקטנים מדי של מסכות העלייה הנוכחית לא הדביקו את יכולת הקליטה הכלכלית המדולה של הארץ, כך דעיכתה קשורה למשבר הכלכלי ולתוסר העבודה שאותותיהם הורגשו בשלהי שנת 1935. במצב של אבטלה רחבה לא יכולה להתנהל עלייה בלתי-לגאלית בהיקף גדול. המצב הבטחוני המיעורני בתקופת המאורעות חרם אף הוא להתבצעות ממדיה של העלייה הבלתי-לגאלית במסורה של תיירות.

8.3.2.4 ענדת ההתאה הצוות

□ סכמו לעצמכם את הסיבות להתנגדותה של ההנהגה הציונית לעלייה הבלתי-לגאלית בארצות שנות השלושים על-פי הדברים האלה:¹⁵

15 הדברים ואמרו בישיבת הנחלת הסוכנות היהודית 4.10.1932. מפי ברל לוקר. לוקר, חרב, מפא"י ישב דוד קבע בלונדון. בשלהי שנת 1932 שהה בארץ והשתתף בישיבות ההנהלה בלונדון.

8.3.2.3 (גובת הממשלה

בקיץ 1934 התגלה הסינונים הקבוע של תקופת המנדט, שבו מעשי הערמה, התכחשות ועקבות החזק מצד היהודים גרדו צערי מעינה וענישה נוקשים יותר מצד הממשלה. זו, שהתייחסה בשלילה לעלייה הבלתי-לגאלית בכלל, ראתה בחומרה יותר את ההפעלה הימית, שמאורעניה היו חברים במפלגה של מפלאי התפקידים המרכזיים בהנהלת הסוכנות היהודית (מפא"י). אין פלא, שהממשלה טענה, כי לסוכנות היהודית יש יד בעלייה הבלתי-לגאלית, וציפיתה ממנה לגנוי פומבי של התופעה.

כיתון שהגל הראשון של ההפעלה הימית היה קצר ימים וקטן ממדים, הרי לאחר שהצליחה לסכל חלקיה את נחיתת "אוניו" ולמנוע את הורדת נוסעי "ילוס ב" לא נדרשה עוד הממשלה להגיב על מבצעי העפלה, ותגובותיה בשנים הבאות נועדו לסכל את העלייה הבלתי-לגאלית בכלל, במיוחד זו התיירותית.

כיצד ראשון לריסון העלייה התיירותית דרשו השלטונות מתיירים שנתחדו, כי בכוחם להשתקע בארץ להפקיד עיגבון כספי. כל תייר יהודי שנסע לארץ-ישראל ברכבת במחלקה הראשונה נדרש להפקיד 60 ליש"ט ולהציג כרטיס נסיעה חוזרת.¹³ 22 ליש"ט במחלקה הראשונה נדרש להפקיד 60 ליש"ט ולהציג כרטיס נסיעה חוזרת. נגד מי צנע במכר 1933 החלה הממשלה להפעיל אמצעים תקיפים, ששיאם היה גירוש, נגד מי ששהה בארץ באופן בלתי-לגאלי. הניצב העליון וקופ הגנה צעד זה עוד קודם לכן, אבל רק בעקבות הפגנות הערבים באוקטובר 1933 הוא קיבל מלונדון אישור להפעילו.

החידוש לא היה בעצם המריש אלא בממדיו, ובעיקר במה שכונה ביישוב בשם: "צד" - חיפוש אקטיבי אחר מקרי חוק. בלשי משטרה קיבו אחר חשודים ודרשו מהם להוכיח, כי ישיבתם בארץ חוקית. בבתי מלון ובבתי קפה נערכו חיפושים אחר "בלתי-לגאלים". נוסעים באוטובוסים וברכבות נדרשו להציג תעודות. מי שדעה לפתות עסק או מפעל היה צריך להוכיח שהוא שורה בארץ באופן חוקי. ה"צד" הלך ותפועת שלילית, כגון העסקת הבלתי-לגאליים בתנאי ניצול, אוימים, סחטנות ואף הלשנה.

לאחר שני חודשי "צד" (נובמבר-דצמבר 1933) חדלה הממשלה מתיפשים אקטיביים אחר "בלתי-לגאלים", והסתפקה בחתלת עונש המריש רק על מי שהגיע לארץ לאחר שהוכרה מדיניות הדי הקשה (2.11.1933).¹⁴

13 מי שנסע במחלקה הראשונה חזקה עליו שמצבו הכלכלי טוב, ופתחה בפני האפשרות לעלות באופן חוקי כבעל תול (קטגוריה A) ואין תוא תקן למעשי ערמה.
14 מדיניות הניגוש ומשכה, ואף ביתח שאת, גם לאחר הפסקת ה"צד". כמו כן מרשו גם מתגרים אולטימטיבית.

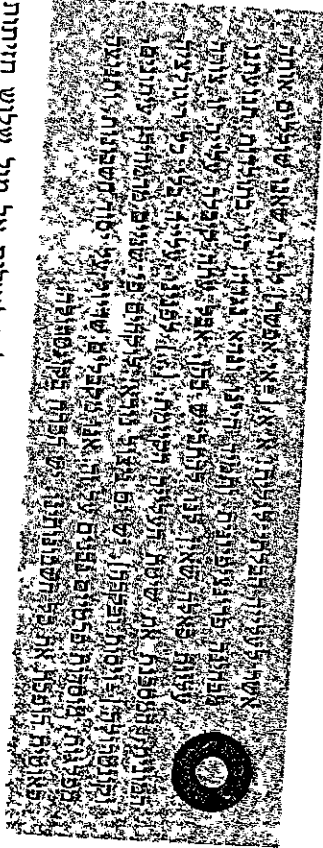
החזית הערבית: העלייה הבלתי-לגאלית יצקה שטן על אש והתנגדות המרפת של הערבים להגירת יהודים לארץ-ישראל. הנהלת הסוכנות חששה – והיה לה על מה להסתמך – שפעולות המחאה של הערבים, שהתריפו בחנין 1933 נוכח ההגברות העלייה בכלל והעלייה הבלתי-לגאלית בפרט, ישפיעו על מדיניות ההגירה המדיטרית בכיוון של צמצום העלייה בכלל. כמו בכל התחומים ולכל אורח תקופת המנדט, ההתמודדות עם החזית הערבית לא נעשתה במישורין, אלא הייתה חלק מן המנגים בין היהודים לבריטים.

החזית הפנימית: בעלייה הבלתי-לגאלית היה פוטנציאל – אם מתוך כוונה מראש ואם כתוצאה לוואי – לפגיעה במעמדה של ההנהלה כלפי פנים וחוץ. אם ההנהלה הייתה נחנת רשויות שדיוול לעלים בלתי-לגאליים, כפי שדרש, למשל, השל פרבסטיין, היה בא הקץ לעלייה המוסדית על-פי החלטות ההנהגה הנבחרת. בראשית שנת 1936 ציפו בארץ למעלה מ-20,000 בלתי-לגאליים לרשימות מן הסוכנות היהודית, ולך היתה זו נגינת לכולם היתה נפסקת העלייה הבלתי-לגאלית כליל.

בעיצוב המגובותיה על העלייה הבלתי-לגאלית היה על ההנהלה לתמוך בין שיקולים שונים וסותרים. היא רצתה לשמור על מעמדה בעיני הציבור בארץ ובגולה כ"בעלת הבית" בעיניי העלייה ולא לאבד את השליטה על הרב העולים, ובו זממן השתדלה לא להקים גמדה ציבור ממורמר בשל הוגשת קיפוח. הממשלה ציפתה ממנה לגנות בפומבי את העלייה הבלתי-לגאלית, אך מעשה שכזה היה עלול לפגוע בזקוקה בעיני הציבור. אף-על-פי שהיתה מודעת לנזק שבעלייה הבלתי-לגאלית, ואף-על-פי שכל חבריה באותה עת שללו אותה, נמנעה ההנהלה מלגנות את החופעה, והיפשה מוצא שיאפשר לה לקיים מערכת יחסים תקינה עם הממשלה ולשמור על מעמדה בעיני הציבור היהודי בארץ ובגולה. שגילה יחס חיובי בעלייה הבלתי-לגאלית ולהעפלה הימית במיוחד.

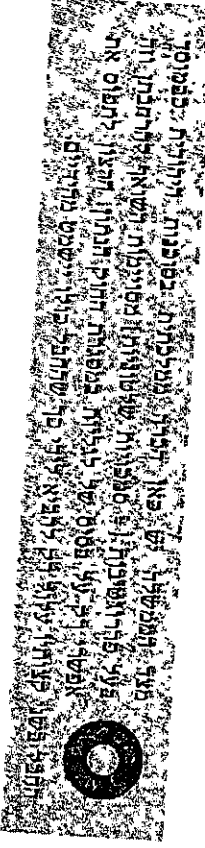
את גילויי האהדה להעפלה הוביל בקיץ 1934 העיתון זבד, שעורכו היה חברי מפא"י, מפלגתם של האזשים המרכזיים בהנהלה הציונית. גורלם של שבעה עשר מעפולי "אונז" הרוויזיוניסטיים שנתפסו, נכלאו ומורשו ליוון עורר בצבור עניין והדהות. סיפורם הובא מעל רפי העיתונים, וחבר "יחד להם מאמר מערכת יהודים אלה, נכתב במאמר, כמו גם עוד כמה עשרות יהודים שהמתנו אז למירוש בבתי הכלא בעכו ובגבית לחם, ורבות ומיליונים "בני ישראל באשר הם שם", כולם-כולם "רשאים הם להיות אחנו כאן". המעפילים לדורותיהם הועלו על נס: "הם-הם אשר רכשו את ההכרה הבינלאומית להקמת המולדת העברית בארץ הזאת" וזו משה בילנסקיין חילל את העלייה הבלתי-לגאלית, הציג אותה כעדות ל"תשוקת העלייה שאחזה

17 "גורש השבעה עשר", זבד, 2.9.1934. מובה אצל נסוק, ספר המעפילים, עמ' 19-20.
18 משה בילנסקיין (1890-1936), עליה בשנת 1924, ממעביד החדר היעזובי של מפא"י וההסתדרות הכללית רופא בהכשרתו, היה חבר מערכת עיתון ההסתדרות "זבד" מחימוסד (1925), נכתב רבים ממאמרי המערכת של העיתון.

הנהלה עיצבה את תגובתיה על העלייה הבלתי-לגאלית אל מול שלוש חזיתות, שהתים חיצוניות והשלשיות שהייתה המורכבת מכולן: החזית הפנימית. ההנהלה ביחס לעלייה הבלתי-לגאלית היו דומות למדי (עד סוף 1938). המתקנות בין הצדדים נטבה על הסיבות לעלייה הבלתי-לגאלית ועל דרכי מניעתה. הנהלה חסברה את העלייה הבלתי-לגאלית בחוסר ההתאמה בין גודל השדיוול לרדישות המשק לידיים עובדות. הפתרון, לשיטתה, היה להמיל את ממדי העלייה עד מלאן יכולת הקליטה הכלכלית. אשר לדרכי המאבק בה: הנהלה התנדת תמיד ובאופן חוד-משעמי למרדוש יהודים מן הארץ, תמא אשר תרד שנוכסו אליה; היא פעלה למניעת מרדוש של יהודים, ובמקרים רבים הצליחה.

ככל שגברו ממדיה של העלייה הבלתי-לגאלית, ועמם צעדי המניעה המונע של הממשלה, התברדו יותר יותר נקזיה לעלייה הלגאלית למעמדה של הנהלה בעיניי העלייה, מבית ומחוץ. נוסף על כך היה בה פוטנציאל לשבש את הקואופרציה של השלטונות בכל התחומים. משה שרתוק (לימים: שרות), ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית (תפקיד מקביל לשר חוץ) טען, כי במקורכת היחסים שבין ההנהלה לממשלה לא היה מקום לגישה היהודית הולותית של היחס לשלטון. בגולה היהודים נתונים תחת שלטון זר, שאינו מגלה כלפיהם הבנה "ישעל כן מצויים הם לאתו בכל האמצעים כדי להציל מצויפוננו כל מה שאפשר", ונוצרו אצלם מושגים מוסכמים של חוסר אחריות כלפי חוקי השלטון. יחסים כאלה לא ייתכנו עם הממשלה בארץ ישראל.¹⁶

8.3.3 ההעפלה במחצית השנייה של שנות השלושים

במחצית הראשונה של שנות השלושים הייתה ההעפלה יזבל דקיק בורם העלייה לארץ. במחצית השנייה של העשור היו ממדיה משמעותיים יותר הן במספרים מוחלטים והן יחסית לעלייה הלגאלית (בגלל הגידול במספר המעפילים, ובמקביל – היזדה במספר העולים הלגאליים).²² בשנים 1937-1939 (עד פרוץ המלחמה) הגיעו לארץ-ישראל 20 אלף מעפילים. למעלה ממתציתם הגיעו בהפלגות שאורגנו על-ידי התנועה הרוויזיוניסטית (6,085) ועל-ידי עסקנים רויזיוניסטים שהוצאו משורות התנועה (5,185); 2,300 מעפילים הגיעו בהפלגות שאורגנו "החלוקי", הקיבוץ המאוחד והמוסד לעלייה ב' ועוד 2,873 הגיעו בהפלגות שאורגנו על-ידי גורמים פרטיים וצבויים אחרים.²³

8.3.1 חידוש ההעפלה הימית

ההעפלה הימית התחדשה טיפוסיפין לאחר כשלוש שנות הפסקה. התשונים הפעם היו הרוויזיוניסטים. ספינה אחת שלהם הגיעה לארץ באפריל 1937 השנייה באוקטובר (סך הכול כ-70 איש).²⁴ בנואר 1938 הגיע מספר דומה של מעפילים בספינה "פוסידון" שארגן הקיבוץ המאוחד.

מה השתנה בזמן שחלף בין שני גלי ההעפלה?

- הרוויזיוניסטים פשו מן ההסתדרות הציונית והקימו את ההסתדרות הציונית החדשה (1935).
- התנועה הציונית והיישוב היו בעיצומו של פולמוס החלוקה, בעקבות התצעה של ועדת פיל.²⁵
- העלייה התכווצה: בשנת 1937 הגיעו רק כ-10,000 עולים.
- מצבם של יהודי אירופה הלך והחמיר.

²² מקור ניסוף התולדות ההעפלה במחצית השנייה של שנות השלושים: סת'א, 2/2, עמ' 1033-1052. מספר המעפילים: הישוב שלנו לפי א"ל אבנר, מולוט עד טאורוס, נספחים (עמודים לא ממוספרים), ו' עופר, דוד בים, עמ' 474-475. החישובים של חסונות היהודית היו נמוכים במקצת.

²³ המוסד לעלייה ב' (ובקיצור: "המוסד"), היה דוג של "הגנה" שהמפקדה על העלייה הבלתי-לגאלית של הישוב המאוחד החל מאביב 1939, ביאשות שאול מאירוב (לימים: אבנר). וראו להלן, עמ' 8.3.3.

²⁴ הפלגות אלה אורגנו על-ידי משה גלילי (קריבשיקין) ונשא את השם עליית "אקדיל-סי". על הפלגות אלה ועל העשור הראשון של ההעפלה בכלל ראו אהרן, "עיון מתווש בסוד ההפלגות", ראו יחידה 7, עמ' 236-237, כרך ב' עמ' 7.6.4.1, עמ' 25, דיון ניסוף ביחידה 9.

בהמוני העם העברי, על כל שכבותיהם, ועל כל גיליהם, וקרא לעולם לשיטת "עם מי משני הדוריים האלה – השלטון המנדטורי והעוולה היהודי הבלתי חוקי – החוק והאמת" ו" בול כנצלסון, שנחשב למנהיג הרחמי של מפא"י, נתן להעפלה גביו ומוסר, ויצחק טובקין העניק לה תמיכה מילולית ומעשית.

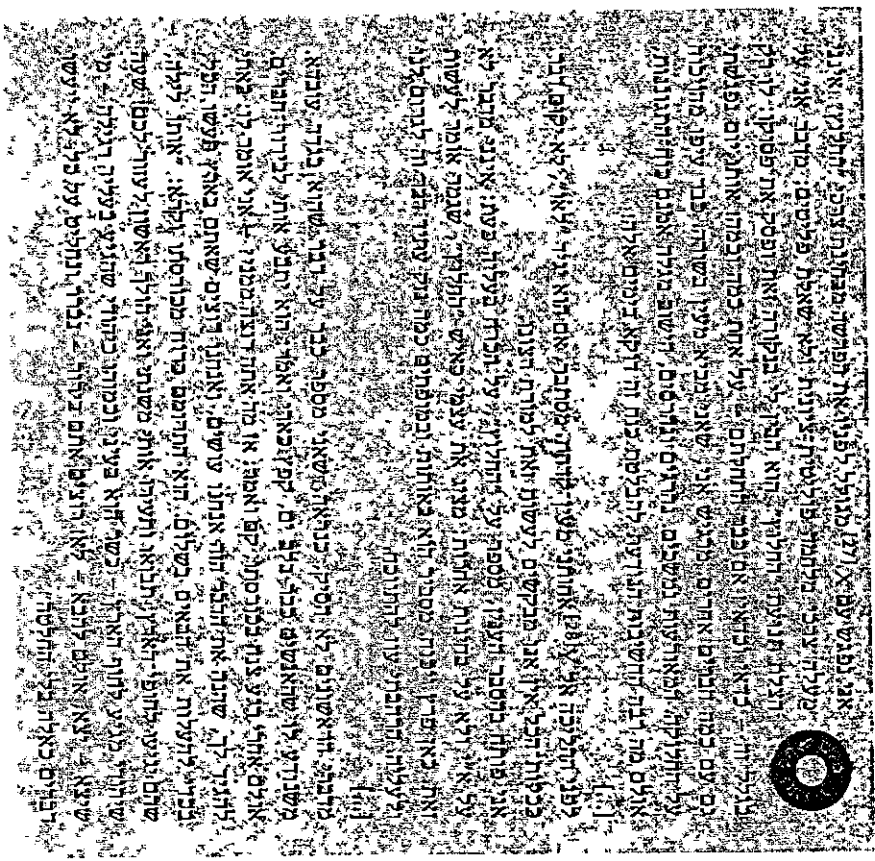
ההתנגדות של ההנהלה הציונית לעלייה הבלתי-לגאלית אין פירושה שהיא התעלמה מן הבעיות הקשות של העולים הבלתי-לגאליים ובה משפחותיהם. ארדנא היא ניסוח למצוא פתוחות לבעיות הומנטריות קשות. מבין העקרונות השונים והסותרים שלה בלדיה הבלתי-לגאלית, מתנוסס איתן מעל כולם עקרון זכותו המוחלטת של כל יהודי להישאר בארץ-ישראל, גם אם הגיע אליה בניגוד לחוקים המנדטוריים. היא דבקה בעקבותיה ובמחשבות בעיקרון שאין למרש יהודי מן הארץ. אפילו ויצמן, שהשתתף מן העלייה הבלתי-לגאלית דוגל בשיתוף פעולה הדוק עם בריטניה, אמר חד" משמעית: "אילו נשאלתי [ע"י ועדת פיל] אם הייתי מוסר יהודי בלתי-לגלי למשטרה הייתי משיב: לא".²¹

5 שאלה
האם אפשר למצוא היגיון פנימי כלשהו בהתפלגות העמדות בשאלת העלייה הבלתי-לגאלית בתוך התחמת מפא"י?

¹⁹ מי בלינסון, "לאחר משפט האונה היוונית", ספטמבר 1934, מונא אצל בסוק, ססד המעפילים, עמ' 22.
²⁰ ראו יחידה 3, עמ' 3.2.3.3 (כרך א, עמ' 200).
²¹ ויצמן בישיבת מחלת הסוכנות והחוזית, 30.11.1936.

כתבו סמול להתרחשות, וראו אור לראשונה בתקופת המנדט, על כן הושמעו מהם שמות הדמויות המעורבות.

בעת קריאת הקטע שלהלן תנו דעתכם לסיכות לחידוש ההעפלה, גם בדרך של למוד החז מכלל הלאו. כמו כן המדויז לעצמכם את הקונפליקט של בוגדיון.

המזקקה הנכרת של יהודי אזורות, התמסרות יעד ההגירה ונמצאום ממדי העלייה הלגאלית לארץ-ישראל המדלו את הביקוש למסעות העלייה הבלתי-לגאלית, וכן מארגניהם היו גם אנשים וארגונים שעשו זאת מטעמים עסקיים גרידא. בשונה האחרונה לפני פרוץ המלחמה, מפעילים רבים היו על-פי כל קדיטריון מקובל במרד

27 שאל מאירוב, למים אביגור.
28 בוגדיון: הפגשה תחסימה ב-15 בנובמבר 1937.

ההעפלה המתודדת צמחה על רקע ההתמעטות הדרסטית במספר רשימות העלייה בשנת 1937, ונאחה בשנים שהעלייה היתה קטנה ממדים. היא באה לתת מענה לציבור מדול שרצה לעלות, אך חודר הלגאלית היתה חסומה בפניו.

אור 18: ספינה מורידה מפעלים סמור לתניה, קיץ 1939. בשנת 1939 נבד קצב הגעתן של ספינות מעפילים ובמהלך שנה זו נחטפו והושארו בארץ 156,156 מעפילים (נעד מספר העולים החוקיים היה 16,405, 1,6405 ראו טבלה 2 בראשית פרק 8.1, עמ' 11).

תודרשים הראשונים של ההעפלה המתודדת היא לא היתה מכוונת נמר הבריטים, אלא שימשה חוליה במאבק פנים-ציוני רב-חזיתי. החידוש הפנים התבטא בעובדה שהמאבק בין הרוויזיוניסטים לתנועת המפעלים שוב לא התנהל בתוך ההסתדרות הציונית, אלא הפך למאבק בין שני ארגונים מתחרים: ההסתדרות הציונית. שנתנה מהכרה ביד-לאומית כמייצגת חמם היהודי בכל הנוגע לארץ-ישראל; וההסתדרות הציונית החדשה, הרוויזיוניסטית, שתתורה לרשת את זו "הישנה", או לפחות להתחלק איתה במעמדה הבינלאומי.

כמעט בכל מה שכתב עד כה על חידוש ההעפלה מופיעים דברים שכתב אחד מפעיליה המרכזיים, שהגיע מפולין לארץ-ישראל ערב הפלגת "פנסיודין", כדי להודיע על בואה של האגידה ולהעלות את עניין ההעפלה כולו בפני "חברים אחדאים".²⁶ הדברים האחרונים במסגרת ההעפלה, והמשיך בפעילות זו גם לאחר מלחמת העולם השנייה. לפי סח"ת, 26 דני [ואב שינו] "הבלי החולה", בתוך: בסוק, ספר המפעלים, עמ' 36-37. הכותב היה מן הפעילים הראשונים במסגרת ההעפלה, והמשיך בפעילות זו גם לאחר מלחמת העולם השנייה. לפי סח"ת, 26/2, עמ' 1039-1040, וזאבני, מוליס עד טאורוס, עמ' 38-39.

פלטים. הם היו מוכנים לשלם מעל ומעבר כדי להשיג מקום באיגוד רעועה, ושמו נפשם בכנס כדי להימלט בעור שיניהם מאירופה.

8.3.3.2 התמורה של הממשלה

עם חידוש ההעפלה הימית, השלטונות לא היו ערוכים לתפיסת האגרות, והן הצליחו לחמוק ולהוריד את נוסעיהן בחשאי. בשנים 1937-1938 לא נתפסה אף לא איגיה אחת. התגובה הראשונית והמתמידה מצד הממשלה הייתה זו הישנה והכואבת – נכחי המעפלים ממכסות העלייה.²⁹ לאחר הספר הלבן של מאי 1939 התפתחה פגיעה לא רק במכסת 10,000 העולים לשנה שקבעה בן, אלא גם במכסת 25,000 הפלטים.³⁰ במקביל תפסו השלטונות אגרות וגרשו אותן על מעפליהן ללב ים.

8.3.3.3 עמדת ההנהלה: מרתמות להעפלה

ועד להלאמתה ככלי במאבק נגד בריטניה

כשם שההעפלה החלה במחצית הראשונה של שנות השלושים בניגוד לעמדת ההנהגה הציונית, כך היא התחדשה במחצית השנייה של העשור שלא על דעתה. הסיבות להתנגדות מצרה של ההנהלה היו כבעבר: ההעפלה גורמת לשיבוש התור, לאיבוד שליטה על הרכב העלייה, לפגיעה בסמויות ההנהגה ולחבלה ביחסים של היישוב עם הממשלה; נוסף על כל אלה סיכנה ההעפלה המחודשת שבנה היאישונה לקיומה את שיתוף הפעולה בין הממשלה להנהגת היישוב בתחומי הביטחון (נוטרות), פלוגות הלילה של וינגייט ועוד) וההיחייבות. וחמור מכול: היא איימה על מה שנוחשב אז לפטרדה-העל של המאבק המדיני – הגשמות הרעיונות שהעלתה ועדת פיל בדרך הקמת מדינה יהודית בחלק מארץ-ישראל.

נכד רמזנו כמה פעמים, שבמקודת זמן מסוימת בסוף שנות השלושים חל מפנה בעמדתה של ההנהגה הציונית כלפי ההעפלה. מדובר, למעשה, בשתי נקודות. האחת בחודש נובמבר 1938, בעקבות צמד אירועים שהתרחשו בתוך 24 שעות: "ליל הבדולח" ברייך השלישי (גרמניה ואוסטריה) (פרסום דו"ח ועדת וודהה, שהוריד מעל המפק את הסיכוי לחלוקת הארץ ולקקמת מדינה יהודית. השנייה – פרסום הספר הלבן ב-17 במאי 1939, שפירושו היה הפניית עורף להצטרות בלפור ומתן גט כריתות למדינות "הביית הלאומי".

29 למשל, הממשלה המחזתה 1,300 סרטיפיקטים מן המכסת של עונת אביב 1939 כחתשבת על הגעת עולים בלתי-לאליים – בעיקר מעפלים, ומעט תורים – שהגיעו בין 1 באפריל ל-24 במאי.

30 בעניין התמלה שהטיל הספר הלבן של מאי 1939 על העלייה ראו ביחודה ג', סעיף 7.8.1 (כרך ב, עמ' 250-251).

על השינוי שחולל המפנה ביחסו של בן-גוריון להעפלה כתב ההיסטוריון מאיר אביזוהר:³¹

▲ עד המפנה החמור לרעיון³² התנגד בן-גוריון לעלייה ב' משום שבמאזן הסופי, הכולל גם את העלייה הלאלית – היא לא הבאה תוספת כוח ליישוב. הוא שינה את עמדתו, כאשר נחברד לו באופן מוחלט, בסתיו 1938, כי המנדט – מנקודת המבט של התפתחות הבית הלאומי – הגיע לסימונו. באקטובר כתב מלונדון, תהילה למקורביו האישיים ואה"כ לחברי הנהלת הסוכנות, כי הציונות לא תגשים, אלא על-ידי "מורד העלייה". עם שובו ארצה במרמבר החל בהכנות למורד זה. נושא זה היה מהתקדימים בנושאי טיפולו בביקורו בארה"ב בראשית 1939, שם הצליח להשיג מימון ויוזמים לרכישת אגרות באפריק, בשובו מוועידת סנט ג'יימס, קיים מספר ביטורים בהנהלת הסוכנות, שבסיכומם הביאו להלאמת הפעולה שאורגנה תחת הכותרת: המוסד לעלייה ב' [...].

שובע לאחר פרסום הספר הלבן כבר הייתה בידי ב'א' תכנית לביצוע מדי של השלב הראשון של "מלחמת העלייה": היעד שקבע לעצמו היה 1000 מעפלים לשבוע. ▲

כוכר, ההעפלה החלה ביזמת אנשי השטח והתפתחה בניגוד לרצונה של ההנהגה. ודנה, כאשר החליטה הסתדרות הציונית להאבק נגד המדיניות הארץ-ישראלית של בריטניה היא "הלאומה" את ההעפלה ואימצה אותה בתור מכשיר מאבק מרכזי נגד הספר הלבן של מקדונלד (מאי 1939). מאז ואילך התנהלה ההעפלה בכפיפות להחלטות ההנהגה המדינית הנבחרת של הציונות.

31 אביזוהר, "הציונות הלוהמת" עמ' 34.
32 הכונה היא למסגרת בריטניה מעידון החלוקה.

144 V.3-10

האוניברסיטה
הפחה

אביבה חלמיש

מבית לאומי למדינה בדרך

הייעוץ היהודי בארץ-ישראל בין מלחמות העולם

א.י.י.
מאת א.י.י.

1259732-130 \

הכרך 1 • ותיקות 8-10

הוצאת הוצאת הוצאת הוצאת